

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-486-3-9>

**THE IMPACT OF MILITARY OPERATIONS ON WOMEN'S
HEALTH AND THE DEMOGRAPHIC SITUATION IN UKRAINE**

**ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА ЖІНОЧЕ ЗДОРОВ'Я
ТА ДЕМОГРАФІЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ**

Martynova L. I.

*Candidate of Medical Sciences,
Associate Professor at the Department
of obstetrics, gynecology and
neonatology of postgraduate education
Bogomolets National Medical
University
Kyiv, Ukraine*

Мартінова Л. І.

*кандидат медичних наук,
доцент кафедри акушерства,
гінекології та неонатології
післядипломної освіти
Національний медичний університет
імені О.О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Prylutska A. B.

*Candidate of Medical Sciences,
Associate Professor at the Department
of obstetrics and gynecology № 1
Bogomolets National Medical
University
Kyiv, Ukraine*

Прилуцька А. Б.

*кандидат медичних наук,
доцент кафедри акушерства і
гінекології № 1
Національний медичний університет
імені О.О. Богомольця
м. Київ, Україна*

ООН дає визначення війні, як надзвичайній гуманітарній ситуації, яка переростає в гуманітарну кризу. І ця криза, колективна травма, має тривалі негативні наслідки. В Женеві 15 січня 2024 року ООН визнало, що майже через два роки після початку повномасштабної війни 14,6 мільйона людей в Україні потребують гуманітарної допомоги, що становить вражаючі 40 % від загальної кількості населення. Приблизно 6,3 мільйона людей виїхали з країни та залишаються біженцями, переважно в європейських країнах.

За даними ООН за кордоном на 16 вересня 2024 року знаходиться 6 218 200 осіб. Мінсоцполітики України станом на січень 2024 року наводить дані, що внутрішньо переміщеними особами є понад 4,6 млн українців.

Через 5 місяців від початку війни міністр охорони здоров'я України Ляшко В.К. наголосив на тому, що через війну українці "постаріли" на 15–20 років, а вікові хвороби, які раніше наздоганяли людей в 60 років, тепер будуть добивати жителів України в 40–45.

За словами Генсека ООН (вересень 2024 р) – за два з половиною роки повномасштабного вторгнення до України, вбито понад 11 тисяч цивільних.

Серед основних демографічних викликів під час війни можна виділити наступні:

- людські втрати та їх наслідки (втрати серед цивільного населення та військових, зменшення репродуктивно активного населення);
- масова міграція та вимушене переселення (внутрішньо переміщені особи (ВПО), міграція за кордон);
- психологічні та соціальні наслідки війни;
- зниження народжуваності та старіння населення.

Кількість населення в Україні з 1991 року невпинно зменшується. Так в 1991 році в Україні налічувалось 54,0 млн осіб (100%). В 2013 – 45,4 млн. (84%). В 2021 році – 41,1 млн. (76%). Станом на липень 2023 року 31,6 млн. осіб без тимчасово окупованих територій (58%). За прогнозами Інституту демографії та проблем якості життя НАН України в 2040 році в разі, якщо війна закінчиться до кінця 2025 року, кількість населення в країні буде становити 28,2 млн осіб (54% від кількості 1991 року).

Відповідно до Проекту «Стратегії демографічного розвитку України на період до 2024 року» сумарний коефіцієнт народжуваності в Україні у 2020 році (до початку поширення коронавірусної хвороби COVID-19 в Україні) становив 1,2 на одну жінку проти 1,5 у 2012 році. Цей показник майже вдвічі нижчий за той, що забезпечує просте відтворення населення (2,2). За період збройної агресії Російської Федерації проти України через безпекові ризики, високий рівень невизначенності щодо майбутнього, розділення сімей тощо, цей показник за даними експертних оцінок спеціалістів Інституту демографії та проблем якості життя НАН України знизився до 0,9 в 2024 році.

В публікації НАТО «Вплив війни в Югославії на здоров'я населення» [1] є дані по населенню сучасної Хорватії. Вона є єдиною країною в регіоні, де можна було відстежити показники здоров'я до, під час, та після війни. Статистика показала дуже тривожний вплив війни на здоров'я населення Хорватії. Під час і після війни спостерігалось різке збільшення кількості захворювань, пов'язаних зі стресом, таких як діабет, пухлини, серцево-судинні хвороби та виразка шлунку. Також суттєво зросли інфекційні захворювання, ймовірно, через ослаблений стресом імунітет. Більшість інших захворювань мали тимчасове зниження в 1991–1992 роках (через зменшення населення під час війни), але потім повернулися до рівня до війни. Винятком став ревматоїдний артрит, кількість випадків якого залишалася на низькому рівні кілька років, але пізніше різко зросла до понад 150% довоєнних

показників. Водночас рівень дитячої смертності продовжував знижуватися, що свідчить про те, що загальний рівень охорони здоров'я в Югославії під час військових дій не зазнав значного погіршення.

Попри те, що медична система залишилася на прийнятному рівні, здоров'я населення після війни значно погіршилося через стрес і інші наслідки війни. У 1994 році в Хорватії зафіксували на 60 000 більше випадків інфекційних хвороб, на 40 000 більше людей з цукровим діабетом, на 32 000 більше випадків онкологічних захворювань, на 30 000 більше хворих із серцево-судинними захворюваннями, на 40 000 більше з хворобами нирок і на 24 000 більше з виразками шлунку чи дванадцятипалої кишки. Для країни з населенням близько 4,5 мільйона це означало значне навантаження на і так перевантажену систему охорони здоров'я. Якщо ці дані екстраполювати на Україну, то після війни у нас може з'явитися додатково до 2 мільйонів людей з хронічними хворобами, що ляже тягарем і на так зруйновану під час бомбардувань систему медичних закладів.

Стрес від воєнних дій також значно вплинув на вагітність і пренатальний розвиток. Окрім очікуваного зниження рівня народжуваності в кризові часи в Югославії, спостерігалось зростання позаматкової вагітності та інших ускладнень під час вагітності й пологів. Ще одним несподіваним наслідком стало різке збільшення кількості вроджених вад розвитку. Також в повоєнні роки відзначалось збільшення пухлинних захворювань у жінок в 4 рази [2].

Крім зменшення народжуваності, війна також збільшила смертність. Не враховуючи 14 000 людей, загиблих під час війни в Югославії, найбільш очевидним наслідком війни стало зростання смертності від ішемічної хвороби серця, що призвело до смерті понад 6 000 осіб у 1991-92 роках. Економічні та соціальні наслідки війни протягом наступних п'яти років після закінчення військових дій призвели до щорічної смерті близько 4 000 осіб. Тільки збільшення смертності від ішемічної хвороби серця забрало більше життів, ніж кількість загиблих під час війни в Хорватії.

Якщо розглядати війну та насильство з гендерної точки зору, за даними ОБСЄ можна побачити, що і чоловіки, і жінки страждають, але по-різному. Жінки становлять більшість серед тих, хто змушений переміщатися в пошуках безпечнішого місця для себе, своїх дітей та родичів [3]. Водночас немає статистики, розподіленої за статтю, щодо людей, які перетинають контрольні пункти на лінії розмежування в Донецькій та Луганській областях. Дві третини внутрішньо переміщених осіб – це жінки з дітьми (61% – жінки, 14% – діти). На новому місці жінки змушені пристосовуватися до нових умов життя, часто гірших за попередні. Усі завдання з догляду за дітьми, їх влаштування

в навчальні заклади, пошук роботи та засобів для існування також лягають на плечі жінок. До цього додається ще й турбота про літніх батьків або інших родичів.

Виникло також явище домашнього насильства в родинх демобілізованих військових. Це часто пов'язано з тим, що після повернення з зони бойових дій, де більшість демобілізованих – чоловіки, вони не отримали належної психологічної допомоги. Майже всі учасники військових дій та їхні сім'ї потребують психологічної адаптації. Міжнародний досвід показує, що з часом невилікувані поствоєнні симптоми не лише повертаються, але й стають сильнішими, що призводить до підвищення рівня агресії. Тому проходження реабілітаційних програм, які враховують індивідуальні потреби кожної людини та її родини, є надзвичайно важливим як для окремих осіб і їхніх сімей, так і для суспільства в цілому [4]. Приділення уваги проблемам чоловіків, які пов'язані з конфліктом, їх виявлення і вирішення, а також створення систем адаптації та реадaptaції, співпраця з військовими комісаріатами – це важливий напрям соціальної роботи. Сучасні військові конфлікти завдають прямих втрат здебільшого цивільному населенню, яке складає 90% постраждалих, тоді як у війнах минулого століття цей показник становив лише 10%. Велика частина серед постраждалих – це жінки та діти.

Про реальні наслідки війни, наші нащадки почитають потім в підручниках. Але на сьогодні ми повинні спрогнозувати всі можливі негативні наслідки, розуміти їх вплив на майбутнє України та проводити заходи, по їх попередженню.

Література:

1. Flögel M., Gordan Lauc G. Stress – Effects of the War in the Area of Former Yugoslavia. URL: <https://www.nato.int/du/docu/d010306c.pdf>
2. Korac M. Ethnic nationalism, wars and the patterns of social, political and sexual violence against women: the case of post Yugoslavia countries. *Identities Glob Stud Cult Power*. 1998;5:153–181.
3. Viterna J. Women in war. Women war micro-process. Mobilization El Salv. New York : Oxford University Press; 2013.
4. Ormhaug C, Hernes H. Armed conflict deaths disaggregated by gender. *Prio Pap*. 2009;23:1–26.